

Maria Gagacka
Politechnika Radomska

ROLA SIECI WSPARCIA W KREOWANIU POLITYKI OBYWATELSKIEJ W SKALI LOKALNEJ

Abstrakt. Celem artykułu jest ukazanie roli sieci wsparcia występujących w różnych modelach polityki społecznej oraz możliwości implementacji tych modeli w praktyce rozwiązywania problemów społecznych w mikroskali. Przedstawiono założenia trzech komplementarnych modeli polityki społecznej: polityki aktywizacji, pluralizmu międzysektorowego i obywatelskiej polityki społecznej oraz wstępujące w tych modelach obszary działania przypisane różnym podmiotom i tworzone przez nich sieciom. Realizowana samorządowa polityka społeczna w praktyce rozwiązywania problemów społecznych może wykorzystywać założenia wszystkich trzech modeli, ale obiektywne i subiektywne uwarunkowania tych zjawisk spowalniają ten proces i nie doprowadzają – mimo deklaracji – do jej rzeczywistego uspołecznienia.

Słowa kluczowe: polityka aktywizacji, organizacje pozarządowe, wsparcie społeczne, sieci społeczne, kapitał społeczny.

1. Wprowadzenie

Rozważania podjęte w niniejszym opracowaniu dotyczą roli sieci wsparcia, różnych ich form, w polityce społecznej w skali lokalnej. Dwie dekady procesów transformacyjnych nie zmniejszyły skali problemów społecznych. Wraz ze wzrostem przedsiębiorczości i zamożności najbardziej aktywnych jednostek nie nastąpiła widoczna poprawa warunków życia najbiedniejszych członków społeczeństwa. Skutkiem pogłębiających się w okresie restytucji stosunków kapitalistycznych w Polsce nierówności społecznych jest m.in. zjawisko marginalizacji i ekskluzji znaczących grup społecznych, które stało się jedną z najistotniejszych kwestii społecznych zmian systemowych.

Ważną rolę w procesie przezwyciężania negatywnych zjawisk pauperyzacji i wykluczenia społecznego członków społeczeństwa przypisuje się sieciom wsparcia, których zasoby w środowisku lokalnym zakumulowane są w grupach nieformalnych i strukturach formalnych typu: organizacje społeczne oraz inne lokalne instytucje. Istotne jest ustalenie, które z tych sieci są najbardziej

znaczące dla potrzebujących pomocy oraz jakie jest miejsce tych sieci w lokalnym modelu polityki społecznej.

2. Dylematy polityki społecznej w lokalnej skali – w drodze do obywatelskiej aktywności

Bez względu na to, jaki model polityki społecznej jest realizowany w konkretnym kraju, ma ona ogromne znaczenie, ponieważ łączy w sobie teorię i praktykę, dotyczy każdej jednostki i całych zbiorowości. Praktyczny aspekt polityki społecznej podkreślają zgodnie wszyscy badacze zjawiska. J. Auleytner określa politykę społeczną jako „działalność państwa, samorządów i organizacji pozarządowych, której celem jest poprawa położenia materialnego, asekuracja przed ryzykami życiowymi i wyrównanie szans życiowych grup społecznych, ekonomicznie i socjalnie najsłabszych” (Auleytner, Głębicka 2000: 16). Stanowisko podziela A. Kurzynowski, który wymienionym przez J. Auleytnera podmiotom polityki społecznej przypisuje zadanie *kształtowania ogólnych warunków pracy i bytu ludności, prorozwojowych struktur społecznych oraz stosunków społecznych opartych na równości i sprawiedliwości społecznej, sprzyjających zaspokajaniu potrzeb społecznych na dostępnym poziomie* (Kurzynowski 2002: 9). Autor podkreślił nie tylko strategiczne cele tej polityki, lecz również jej ograniczenia wynikające z obiektywnych możliwości poziomu rozwoju gospodarczego danego państwa.

Inny typ ograniczeń wskazał R. Szarfenberg, który traktuje politykę społeczną jako rodzaj polityki publicznej związanej z instrumentalnym wykorzystaniem władzy w państwie do osiągnięcia wszechstronnego dobrobytu wszystkich obywateli, z uwzględnieniem nie tylko nierówności socjalno-ekonomicznych, lecz także nierówności w zakresie władzy między różnymi grupami obywateli (Szarfenberg 2009: 34). Autor jednocześnie konstatuje, iż nawet polityka nastawiona na trwały sukces gospodarczy – rozumiany jako zapewnienie ciągłego wzrostu produktu, adekwatnego do potrzeb obywateli – nie wystarcza dla zapewnienia wszystkim obywatelom wszechstronnego dobrobytu na odpowiednim poziomie. (...) *Dlatego, że część potrzeb ma pozagospodarczy charakter, a także dlatego, że podział produktu według pracy nie daje gwarancji dobrobytu dla wszystkich* (tamże: 27).

W nowych, rynkowych realiach polskiej gospodarki i towarzyszących im zmianach ustrojowych nie podjęto jednak dyskusji dotyczącej modelu polityki społecznej i instrumentów jej realizacji, chociaż skłaniają do takiej refleksji także procesy globalizacji, występujące niekorzystne trendy rozwoju gospodarczego i członkostwo Polski w Unii Europejskiej.

Realizowana w Polsce koncepcja polityki społecznej, mało precyzyjna, od początku procesu transformacji miała charakter działań osłonowych dla niezbędnych reform gospodarczych. Przyjęty program i instrumenty jego realizacji prowadziły do marnotrawstwa środków, rozszerzania się i pogłębiania ubóstwa i wykluczenia społecznego. Zdaniem J. Hausera (2008: 115), charakter podejmowanych wówczas działań, koncentracja na zapobieganiu skutkom, nie na eliminacji przyczyn, doprowadziły do nieprawidłowości i luk systemowych. S. Golinowska podziela ten pogląd, wielokrotnie podkreślając w swoich pracach dryfowanie i ułomności zarówno polskiej polityki społecznej, jak i funkcjonującego w jej ramach systemu zabezpieczenia społecznego. Jej zdaniem *dotychczasowy rozwój polityki społecznej w Polsce nie ujawnił trwałych cech, które świadczyłyby, że zmierza ona ku jakiemuś wyznaczonemu modelowi teoretyczno-ideologicznemu, czy kształtuje jednoznacznie zdefiniowany model własny. Była to przede wszystkim polityka reaktywna, wspierająca rynkowe przemiany gospodarcze i systemowe oraz jednocześnie łagodząca ich drastyczne skutki społeczne. Próby stworzenia klarownego modelu polityki były nieskuteczne. Rynkowe reformy w sferze społecznej nie miały zdecydowania i nie nabrały dynamiki, a zróżnicowane dochodowo społeczeństwo oraz w swej masie ciągle niedostatecznie zamożne, nie tworzyło jeszcze wystarczającego popytu na rynkowe świadczenia społeczne* (2006: 23). W opinii J. Hausera (2008: 116), nie da się przeprowadzić skutecznej polityki społecznej bez spójnej i całościowej jej wizji. Uprawianie jej w sposób prowizoryczny, w reakcji na bieżące impulsy i napięcia prowadzi do zaostrzenia problemów. Doraźnie uruchamianie transfery socjalne utrwalają zjawisko niskiej dochodowej elastyczności wydatków socjalnych. Powstaje błędne koło, w którym kryzys finansów publicznych i państwa opiekuńczego wzajemnie się napędzają. Dlatego nie można ich rozpatrywać i rozwiązywać odrębnie. Potrzebna jest naprawa finansów publicznych, ale niezbędna jest też inna polityka społeczna. Jedno wymaga drugiego i bez drugiego się nie powiedzie. Czy zatem systemowe rozwiązywanie problemów społecznych w Polsce jest niemożliwe? Podejście pragmatyczne w tej kwestii prezentuje Z. Pisz, którego zdaniem, z racji tego, że *polityka społeczna państwa w naszym kraju nie odpowiada konkretnemu modelowi, że nie została opracowana i przyjęta do realizacji strategia zmierzająca do przekształcenia systemowego rozwiązań, nie wynika jednak, że nie realizuje ona (...) pewnego zbioru zadań, których obecność można stwierdzić w większości ujęć modelowych* (2008: 102).

Mimo braku publicznego dyskursu w kwestii polityki społecznej, wyłaniają się nowe kierunki rozwoju tej dziedziny w Polsce, które wyznaczają ramy funkcjonowania instytucji publicznych i organizacji pozarządowych, determinują działania wszystkich uczestników tego systemu. Nowym kierunkiem polityki społecznej jest aktywna polityka społeczna (APS) i jej

instrumenty określane mianem „aktywnych” lub „aktywizujących”. Model ten – zdaniem R. Szarfenberga – wyraża ideę *państwa skłaniającego do pracy, systemu pozytywnych i negatywnych bodźców adresowanych do niższych warstw społeczeństwa, które mają zniechęcić do życia ze świadczeń socjalnych i zachęcać do aktywności zawodowej i odzyskania samodzielności ekonomicznej* (Szarfenberg 2009: 404).

Aktywna Polityka Społeczna (APS) opiera się na trzech fundamentalnych założeniach (Rymsza 2008: 47):

1) ograniczenia skali „pasywnych transferów socjalnych” przez wprowadzenie wsparcia warunkowego, powiązanego z uczestnictwem beneficjentów w programach aktywizujących,

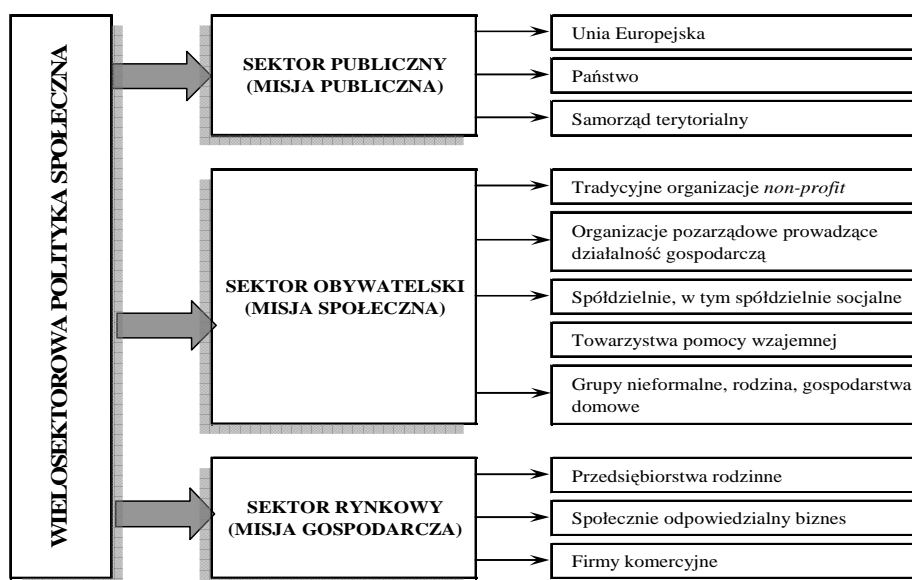
2) koncentracji na zatrudnieniu lub odbudowaniu tzw. zdolności zatrudnieniowej,

3) wykorzystania potencjału instytucji niepublicznych (organizacji pozarządowych) do prowadzenia programów aktywizujących i różnych wspieranych aktywności na rynku pracy.

Koncepcja aktywnej polityki społecznej koncentruje się na niwelowaniu problemów rozwojowych związanych z pracą i zatrudnieniem, jest też wizją ładu społecznego, w którym określone formy stosunków społecznych umożliwiają zaspokojenie potrzeb osób, dla których praca na otwartym rynku pracy jest mało realna, a często wręcz niemożliwa. Aktywna polityka rynku pracy polega więc nie tylko na zwalczaniu wykluczenia społecznego i ubóstwa poprzez politykę prozatrudnieniową, ale także na tworzeniu spójności, pobudzaniu solidarności i aktywnych postaw uczestnictwa obywatelskiego. Kluczowymi wyzwaniem dla tej polityki – zdaniem A. Karwackiego – jest zatrudnienie, integracja i obywatelstwo. Teza ta warta jest podkreślenia, bowiem wyznacza ona dominujące i równorzędne kierunki jej rozwoju. Takie ujmowanie tej polityki ma zasadniczy wpływ na oczekiwane rezultaty. Są nimi nie tylko mierzalne wskaźniki wzrostu zatrudnienia, lecz także efekty – określane jako „miękkie” – nie mniej ważne dla wizji ładu społecznego, świadczące o wzrastających kompetencjach społecznych, aktywności obywatelskiej, czy też zdolności do lepszego wypełniania ról rodzinnych (Karwacki 2008: 34).

Aktywna polityka społeczna kładąc silny nacisk na aktywność i jej pobudzenie nie tylko redefiniuje reguły ładu socjalnego, ale także na nowo określa rolę podmiotów biorących udział w całościowym systemie dostarczania usług, odpowiadających za zaspokajanie różnorodnych potrzeb obywateli. Pluralizm jest jedną z teoretycznych podstaw koncepcji rozwoju polityki społecznej i opiekuńczej roli państwa, podkreślającą znaczenie wielu sektorów w dostarczaniu usług społecznych. Fundamentem wielosektorowej wizji polityki

społecznej jest różnorodność podmiotów i form świadczenia usług, oraz finansowania zadań socjalnych w polityce społecznej.

Rys. 1. Struktura wielosektorowej polityki społecznej (*welfare pluralism*)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Grewiński 2009: 138.

Model pluralistycznej polityki społecznej w ujęciu M. Grewińskiego (2009) zakłada, że jest ona realizowana w trzech podstawowych sektorach społecznych: publicznym, obywatelskim i rynkowym. W każdym z tych sektorów działają różne podmioty, które ze względu na swoją specyfikę instytucjonalną (wartości, zasady, reguły, normy, finansowanie) wpisują się w poszczególne sektory tworząc pluralizm instytucji dostarczających usługi społeczne.

Wskazane sektory przenikają się wzajemnie i są od siebie w różnym stopniu uzależnione. Podmioty działające w poszczególnych sektorach jednocześnie konkurują ze sobą i współpracują na wielu poziomach w celu realizacji różnych zadań polityki społecznej i dostarczania usług społecznych. Na poziom integracji (bądź też dezintegracji) sektorów mają wpływ różne instytucje, które funkcjonują w ich ramach otoczeniu. Są to partie polityczne, ruchy społeczne, Kościół katolicki i inne grupy wyznaniowe, zrzeszenia, grupy interesu, grupy wsparcia, partnerstwa wielosektorowe. Wszystkie te struktury, ze względu na siłę ich oddziaływania i nacisku na rządzących, dostęp do kapitału, wiedzy i rozwiązań, mają ogromny wpływ na realizację polityki społecznej (tamże: 135–137).

Pluralistyczny model polityki społecznej jest też teoretyczną podstawą dla jej koncepcji obywatelskiej, której rozwój jest związany z nowym łańcem ustrojowym, w którym wszystkie podmioty na nowo redefiniują swoją rolę i miejsce w społeczeństwie. Dążenie do rozwiązań gwarantujących nie tylko sprawność i efektywność, lecz także wzrost podmiotowości obywateli i ich zaangażowania w życie publiczne, skłania do budowy reguł kooperacji społeczeństwa i państwa także w sferze rozwiązań socjalnych.

W tym miejscu warto przypomnieć rozumienie społeczeństwa obywatelskiego. Według R. Dahrendorfa charakteryzuje się ono *istnieniem autonomicznych, niesterowalnych przez państwo ani inny ośrodek organizacji i instytucji jako organów woli ludów. Zaliczają się do nich partie polityczne, wolne zawody, autonomiczne uniwersytety, niezależne kościoły i federacje użyteczności publicznej. Jeśli takie autonomiczne organizacje i instytucje nie istnieją, nie istnieje społeczeństwo obywatelskie. Chodzi tutaj jednak nie o organizacje i instytucje jako takie, ale o zespół uprawnionych roszczeń, które można określić jako prawa obywatelskie* (1994: 236).

Termin społeczeństwo obywatelskie jest niejednoznaczny: najczęściej oznacza aktywność obywatelską, ale także – świadomość swoich praw i obowiązków realizowanych w ramach porządku prawnego. Filarami społeczeństwa obywatelskiego są (Grabowska, Macek, Wnuk-Lipiński 2001: 143):

- 1) aktywni i świadomi obywatele – zależności oparte na zasadach równości – interakcje oparte na zaufaniu i współpracy;
- 2) społeczeństwo obywatelskie oparte na zbiorowej samoświadomości,
- 3) sieć instytucji prywatnych, społecznych i państwowych.

Kluczową wartością w społeczeństwie obywatelskim jest dobro wspólne. Kategoria dobra wspólnego ma wymiar uniwersalny, odnosi się do wszystkich obywateli będących członkami wspólnoty. Dobro wspólne osiągnąć jest dzięki takiej organizacji życia społecznego, która jednostkom pozwala osiągnąć doskonałość. *Zadaniem człowieka na ziemi jest nie tylko doskonalenie kosmosu, ale doskonalenie samego siebie. I podobnie jak doskonalenie świata materialnego może odbywać się tylko poprzez pracę całej ludzkości, tak też doskonalenie samego siebie wymaga zbiorowego wysiłku całej ludzkości (...). Środowisko społeczne stwarza nie tylko ramy, które współdziałają z rozumem i wolą, ale jej nie determinują* (Strzeczewski 2003: 382–383). Idea dobra wspólnego akcentuje więc trzy obszary działań: 1) poszanowanie osoby jako takiej, 2) troskę o rozwój społeczny i dobrobyt społeczności, 3) zapewnienie trwałości wspólnoty.

Istotną cechą społeczeństwa obywatelskiego jest autentyczna więź społeczna oparta o poziomą strukturę jego organizacji. Personalny charakter

wizji społecznych, podmiotowość w procesie artykułowania i hierarchizowanie celów społecznych, partycypacja i uspołecznienie procesu zarządzania i podejmowania decyzji o zasadnicze atrybuty społeczeństwa obywatelskiego.

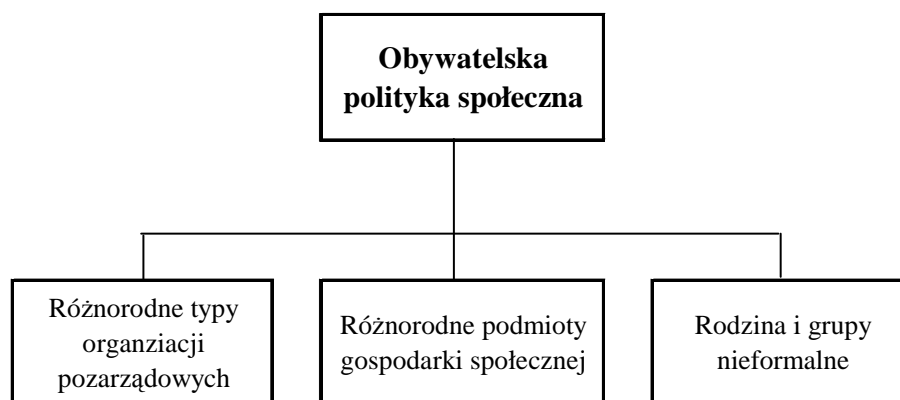
Jednostki tworzące wspólnotę lokalną są jednocześnie głównymi adresatami polityki społecznej w mikroskali i jej aktywnymi kreatorami. Efektywne rozwiązywanie problemów społecznych w środowisku lokalnym, zapewnienie członkom zbiorowości realizację praw socjalnych, hamowanie procesów rozwarstwienia społecznego i dążenie do spójności społecznej wymaga pobudzenia i wykorzystania wszelkich, także pozapaństwowych i pozaekonomicznych zasobów. Potencjał tkwiący w środowisku lokalnym, m.in. kapitał społeczny, zaufanie, aktywność społeczna, działalność organizacji pozarządowych, może i powinien być wykorzystany w lokalnej polityce społecznej. Ten typ aktywności M. Grewiński i S. Kamiński określają „obywatelską polityką społeczną” i definiują jako *aktywną działalność organizacji pozarządowych, podmiotów gospodarki społecznej oraz innych inicjatyw oddolnych, służącą zaspokajaniu potrzeb obywateli oraz łagodzeniu i/lub eliminowaniu kwestii społecznych, przy wykorzystaniu potencjału kapitału społecznego w duchu współodpowiedzialności za spójność społeczną i bezpieczeństwo socjalne* (Grewiński, Kamiński 2007: 12). Jednocześnie podkreślają, że warunkiem jej realizacji jest cechująca członków wspólnoty świadomość nie tylko swoich praw, ale także i obowiązków, wśród których szczególnie ważny w kontekście wsparcia społecznego jest obowiązek responsywności, czyli wrażliwości na potrzeby członków grupy. Wspólnota responsywna to wspólnota, w której standardy moralne uwzględniają podstawowe ludzkie potrzeby wszystkich jej członków (tamże: 43).

Komponentami obywatelskiej polityki społecznej stają się trzy podsektory: 1) organizacje pozarządowe, 2) podmioty gospodarki społecznej, 3) rodziny i grupy nieformalne.

Społeczeństwo obywatelskie sprzyja efektywności mechanizmu instytucjonalnego państwa prawa. Ma pozytywne i wymierne skutki społeczne i ekonomiczne, ponieważ (Michalak, Wilkin 2003: 69):

- odciąża państwo od wielu spraw i decyzji, które mogą być lepiej i taniej rozwiązane na szczeblu lokalnym przez instytucje obywatelskie,
- mobilizuje ludzi do działania, wykorzystuje unikatową wiedzę obywateli i lokalne zasoby,
- zaspokaja szeroką gamę, często nietypowych, potrzeb różnych grup społecznych, co niewątpliwie zwiększa dobrobyt społeczny,
- wzmacnia podmiotowość społeczeństwa, dając jednostkom i grupom społecznym szanse decydowania w sprawach, które są dla nich ważne,

– budowanie kapitału społecznego, w tym zaufania, co poprawia stosunki społecznych, a dzięki obniżaniu kosztów transakcji daje też korzyści ekonomiczne.

Rys. 2. Komponenty obywatelskiej polityki społecznej

Źródło: Grewiński, Kamiński 2007: 51.

Badacze mają świadomość, że korzyści z dobrze funkcjonującego społeczeństwa obywatelskiego są olbrzymie, choć trudne do oszacowania. Konieczność rozwiązywania problemów społecznych w duchu obywatelskich wartości sprawia, że konieczna staje się świadomość konstruowania takiej przestrzeni socjalnej, w której jednostki i grupy społeczne mają zagwarantowane prawa, możliwości ich realizacji i egzekwowania uprawnień (Szarfenberg 2008: 208–213).

3. Wsparcie społeczne jako instrument obywatelskiej polityki społecznej

Poszukiwanie efektywnych sposobów rozwiązywania problemów jednostkowych i grupowych prowadzi do wzrostu zainteresowania kategorią wsparcia społecznego. Pojęcie wsparcia społecznego występuje współcześnie w badaniach naukowych w różnych kontekstach. Klasyczna definicja S. Cobb'a wskazuje na różne aspekty wsparcia otrzymywanego przez jednostkę. W tym ujęciu dominują trzy składniki: poczucie bycia kochanym, bycia wartościowym albo docenionym oraz poczucie przynależności do społecznej sieci (Zamkowska 2009: 96).

Koncepcja wsparcia, jako pomocy dostępnej w sytuacjach trudnych, opiera się na trzech podstawach (Jaworska-Okrój, Skuza 1986: 733):

- 1) wsparcie jako pomoc, jakiej gotowe jest podjąć się otoczenie społeczne jednostki,
- 2) jednostka otrzymuje wsparcie wtedy, gdy znajduje się w interakcjach z innymi ludźmi,
- 3) zapotrzebowanie na wsparcia wzrasta wtedy, gdy jednostka przeżywa sytuacje trudne i stresowe.

H. Sęk i R. Cieślak (2004) proponują wyodrębnienie dwóch wymiarów wsparcia społecznego:

- wymiar strukturalny, obejmujący obiektywne zachowanie jednostek w środowisku, w którym żyją,
- wymiar funkcjonalny, jako cechę relacji interpersonalnych.

Wsparcie społeczne w kategoriach strukturalnych jest definiowane jako *obiektywnie istniejące i dostępne sieci społeczne, które wyróżniają się od innych sieci tym, że poprzez fakt istnienia więzi, kontaktów społecznych, przynależności pełnią funkcję pomocną wobec osób znajdujących się w trudniej sytuacji* (Sęk, Cieślak 2004: 15). Cechami tak rozumianego wsparcia są:

- dostępność sieci mierzona subiektywnie lub obiektywnie ustaloną liczbą kontaktów, szybkością i łatwością ich podjęcia, bliskością terytorialną,
- homogeniczność lub heterogeniczność oznaczająca podobieństwo lub zróżnicowanie,
- symetryczność, odwzajemnianie,
- poziom prospołeczności, zwłaszcza altruizmu.

W perspektywie funkcjonalnej wsparcie jest określane jako rodzaj interakcji społecznej, która zostaje podjęta przez jednego lub obu uczestników w sytuacji problemowej, trudnej, stresowej lub krytycznej (Sęk 2007: 268):

- w toku, której dochodzi do wymiany emocji, informacji, instrumentów działań i dóbr materialnych,
- wymiana ta może być jednostronna lub dwustronna, a kierunek „dawca – biorca” może być stały lub zmienny,
- w dynamicznym układzie interakcji można wyróżnić osobę wspierającą i poszukującą, odbierającą lub otrzymującą wsparcie,
- dla skuteczności tej wymiany społecznej istotna jest odpowiedniość między rodzajem i wielkością udzielanego wsparcia i potrzebami odbiorcy,
- celem interakcji wspierającej jest podtrzymanie i zmniejszenie stresu lub kryzysu przez towarzyszenie, wymianę emocji, tworzenie poczucia

przynależności, bezpieczeństwa i nadziei oraz zbliżenie do rozwiązania problemu, przezwyciężenia trudności i kryzysu.

Przynależność do struktur wsparcia społecznego funkcjonujących w określonej przestrzeni, takich jak: rodzina, przyjaciele, sąsiedzi, organizacje formalne, nieformalne, władze lokalne, daje jednostkom poczucie wspólnoty i zakorzenienia. A. Szczęsna (2004: 145) zwraca także uwagę, że poza wspólnotowymi korzeniami i poczuciem bezpieczeństwa, sieci wsparcia pełnią także funkcje rozwojowe. W ten sposób możliwe jest kształtowanie jaźni odzwierciedlonej, jednostki mogą bowiem otrzymywać informacje zwrotne dotyczące własnej osoby. Sieć wsparcia rodzi także zobowiązania, jest układem wzajemnych obligacji. Ich trwałość stanowi źródło punktów odniesienia i wzorców niezbędnych do interpretacji zdarzeń i nadawaniu znaczeń działaniom społecznym.

W tworzeniu sieci relacji i ich podtrzymywaniu istotną rolę odgrywają kompetencje społeczne, takie jak nastawienie na słuchanie i mówienie, otwartość w ujawnianiu własnych myśli i odczuć, gotowość do rozumienia punktu widzenia drugiej osoby, spójność treści przekazywanych w komunikatach werbalnych i niewerbalnych. Zdaniem pedagogów, w budowaniu sieci wsparcia ważne są następujących umiejętności (Kawula 2006: 131):

- 1) organizowanie warunków działania sobie i innym ludziom, kierowania działaniami innych osób i grup społecznych,
- 2) umiejętność mediowania, negocjowania, pośredniczenia między osobami reprezentującymi odmienne punkty widzenia, dążenia, potrzeby,
- 3) sprawność wiązania własnych doświadczeń w jedną spójną całość i czerpania z niej w swych własnie działaniach, jako ze znanej całości, odpowiednich przykładów, projektów rozwiązań.

Wsparcie społeczne w polityce społecznej ma szczególne znaczenie. Gwarantuje ono bowiem, że jednostki będą otrzymywać takie formy pomocowe, które pozwolą im pozostać podmiotem własnego losu i przezwycięzać ograniczenia. To co odróżnia wsparcie od pomocy, to jego humanitarny i edukacyjny walor. A. Bańka (1992: 16–17) wskazuje na wyraźne różnice między pomocą a wsparciem społecznym. Są one natury:

- emocjonalnej (działalność wspierająca najczęściej wiąże ludzi uczuciowo, a poczynania pomocne są często potencjalnym źródłem konfliktów),
- świadomościowo-intencjonalnej (działalność wspierająca wynika z dobrej woli, najczęściej motywacji altruistycznej i warunkowana jest życzliwością, współczuciem i empatią. Natomiast pomoc ma charakter racjonalny, logiczny, zawsze jest ukierunkowana na realizację konkretnych celów,

– strukturalno-formalnej (działalność wspierająca nie jest ustrukturalizowana i objęta formalnym prawem, nie jest też formalnie pracą w przeciwieństwie do pomocy, która jest ujęta w pewne ramy prawne),

– użyteczności realizowanego celu (wsparcie przeważnie nastawione jest na wynik subiektywny, a nie efekt ekonomiczny, zaś pomoc – na wynik obiektywny, co pociąga za sobą ponoszenie określonych nakładów finansowych).

Nie można przewidzieć, jak sieci relacji będą wykorzystywane w trudnych sytuacjach. Złożoność i kompleksowość tej problematyki sprawiają, iż wsparcie może być traktowane zarówno jako cenna wartość społeczna, lecz także jako instrument wykorzystywany w złożonych procesach rozwiązywania kryzysów i trudnych zdarzeń życiowych. Instrument ten może być pomocny i efektywny przywracając poczucie sprawstwa, podnosząc samoocenę i poprawiając dobrostan jednostek, ale może także uzależniać od pomocy, stygmatyzować jednostki, prowadząc do zmniejszenia zdolności i kompetencji do samodzielnego rozwiązywania własnych problemów.

4. Społeczności lokalne jako obszary i zasoby wsparcia

Rozwój i zaspokajanie potrzeb człowieka są możliwe w warunkach odpowiednio zorganizowanego jego środowiska zamieszkania, środowiska lokalnego. Kategoria wspólnoty lokalnej jako obszaru codziennego funkcjonowania i zaspokajania potrzeb jednostkowych i grupowych to podstawa analiz socjologicznych. Socjologowie są zgodni, iż pojęcie konstytuują trzy składniki: przestrzeń, wspólne powiązania (więzi) oraz społeczne interakcje, odpowiadające dwóm odstawowym poziomom strukturalizacji społeczeństwa: świadomościowego – traktującego terytorium jako korelat psychospołecznego doświadczenia – i integracyjnego – obejmującego całość styczności i kontaktów społecznych w obrębie danego terytorium. W ujęciu P. Starosty (1995: 31–32) cechami konstytutywnymi społeczności lokalnej są:

- terytorium geograficzne, określające jakieś skupisko ludzi,
- zamieszkała na nim ludność,
- systemy powiązań, zależności i instytucji zapewniające integrację społeczności, tzn. przekształcające społeczność w podmiot działań zbiorowych,
- identyfikacja mieszkańców z własną miejscowością, wyrażająca się w postawach określonych jak „patriotyzm lokalny”.

Nauki społeczne stoją dziś wobec konieczności reinterpretacji i rozszerzenia dotychczasowego desygnatu pojęcia środowisko lokalne, wychowawcze i socjalizacyjne z kilku przesłanek. Po pierwsze, ze względu na konsekwencje

postępującego procesu globalizacji we wszystkich wymiarach życia i funkcjonowania człowieka. Po wtóre, z uwagi na transformację przestrzeni gospodarczej i społecznej w Polsce. Po, trzecie zmianę w sferze systemów wartości. Nie bez znaczenia są także zmiany w sferze nauk społecznych – pojawienie się nowych paradygmatów, nowych rozwiązań metodologicznych, ważnych dla diagnozowania i wyjaśniania współczesnej rzeczywistości społecznej.

W ujęciu T. Pilcha (1995: 156) *środowisko lokalne oprócz zbiorowości społecznej zamieszkującej niewielki, względnie zamknięty obszar, oznacza również cały system instytucji służących organizacji życia zbiorowego, takich jak: kościół, szkoła, instytucje usługowe, urzędnia socjalne lub rekreacyjne oraz mechanizmy regulujące zachowania jednostkowe i stosunki międzyludzkie, a więc obyczajowość, normy moralne, autorytety i wzory zachowań*. Natomiast B. Urban (2000: 173) charakteryzując kategorię, obok struktury i cech środowiska lokalnego, wskazuje na jego znaczenie oraz wpływ na zbiorowość i poszczególne jednostki. W jego koncepcji składnikami środowiska lokalnego są:

1) materialna baza zaspokajania najistotniejszych interesów i potrzeb odczuwanych przez większość grup i jednostek żyjących na określonym terytorium,

2) przeważający typ kultury i tradycji, wokół którego organizuje się/może się organizować większość członków społeczności, oddziałujący także na jednostki poza jego granicami,

3) więź społeczna i komunikacja interpersonalna, mająca zdolność integrowania ludzi w celu najpełniejszego zaspakajania wspólnych interesów (aktualnych i potencjalnych),

4) ideały i wzory życia, przyjmowane i naśladowane spontanicznie, przez większą część zbiorowości i stanowiące „zobowiązanie” dla innych segmentów społeczności,

5) zdolność formalnych elementów więzi społecznej do kreowania zobowiązań nieformalnych, wytwarzania gotowości do kierowania się kontrolą wewnętrzną w respektowaniu norm społecznych.

Środowisko lokalne obejmuje zasoby ważne dla analizy procesów wsparcia. Odwołując się do znanej koncepcji H. Radlińskiej (1935), wypada podkreślić, że zasoby środowiska to wszelkie w nim tkwiące potencjały – siły społeczne, fizyczne i duchowe – użytecznie przekształcane i wykorzystane do jego modernizacji, regeneracji i aktywizacji. Stosując kryterium rzeczowe autorka wyróżnia: fizjograficzne cechy środowiska, infrastrukturę społeczną i techniczną, stopień urbanizacji, instytucje edukacyjne, sieć pomocy społecznej oraz instytucje związane z życiem kulturalnym. W kategoriach relacyjnych są to

kontakty członków społeczności w kręgach sąsiedzkich, w stowarzyszeniach i z instytucjami, oraz ich świadomość wykorzystywaną do wspólnych przedsięwzięć, zadań rozwojowych i w sytuacjach kryzysowych jako sieci wsparcia. Perspektywa tożsamościowa pozwala wyróżnić zasoby kulturowe, które kształtują tożsamość, poczucie przynależności i tradycje oraz tworzą wzorce zachowań osobistych w relacjach międzyludzkich.

Środowisko lokalne, w którym przebiega proces socjalizacji i tworzą się sieci wsparcia, zmienia się. T. Pilch (1999: 300) przyczyny zmian lokuje w rozluźnieniu więzi międzyludzkich, wzroście autonomii jednostki i kultywowaniu indywidualizmu, narastającej anonimowości życia, zaniku instytucji sąsiedztwa i osłabieniu znaczenia kontroli społecznej oraz w deprecjacji społecznego znaczenia instytucji zbiorowych i autorytetów.

W społecznościach lokalnych, podobnie jak w całym polskim społeczeństwie okresu transformacji systemowej, nasilają się problemy socjalne znaczącej części populacji. Zyskuje w tej sytuacji obywatelska aktywność członków wspólnoty, także z uwagi na to, że państwo okresu przekształceń ogranicza socjalną odpowiedzialność, co prowadzi dodatkowo do pogarszania się warunków egzystencji znaczących grup społecznych i rodzi zaniedbania w lokalnej polityce społecznej. Niekorzystne tendencje w ostatnich latach dowodzą, że polityka społeczna na wszystkich poziomach – zwłaszcza na szczeblu lokalnym, najbliższym ludziom – musi sprostać starym i nowym wyzwaniom.

5. Sieci społeczne w polityce społecznej w mikroskali – od modeli do praktyki

Wsparcie społeczne to ważny instrument rozwiązywania kwestii socjalnych, ważny komponent różnych modeli uprawiania polityki społecznej. Polityka aktywizująca ma w założeniu jednostkowy wysiłek, odpowiedzialność za wyjście z krytycznej sytuacji, przy wsparciu innych podmiotów w tym procesie. Poprawa własnej sytuacji życiowej dokonuje się poprzez dostępne jednostce w środowisku (w sieci) działania pomocowe. Pluralistyczna wizja usług socjalnych zakłada wielość podmiotów i komplementarność sieci społecznych działających na mocnej podbudowie aksjologicznej, zorientowanych na integrację, rozwój i dobrobyt. Natomiast współuczestnictwo, fundament obywatelskiej polityki społecznej, opiera się na pluralizmie sieci, ich autonomii, efektywności, oraz istnieniu specyficznych relacji i manier obywatelskich (Trutkowski, Mandes 2005: 22). Czy realizacja modelowych rozwiązań w sferze polityki społecznej ma odzwierciedlenie w praktyce na poziomie lokalnych? Czy istniejące sieci wsparcia społecznego ewaluują w kierunku obywatelskiego zaangażowania? Problem jest złożony, ale warto poddać go analizie identyfikując

kierunek zmian w polityce społecznej i sposoby rozwiązywania problemów socjalnych w skali lokalnej.

Współcześnie w Polsce lokalna polityka społeczna jest przede wszystkim polityką samorządową. Jest realizowana w skali gmin i powiatów, obejmuje różne działania, których zakres, formy i stosowane narzędzia regulują przepisy prawne. W oparciu o lokalne zasoby, podmioty polityki socjalnej podejmują działania w celu rozwiązywania lokalnych problemów społecznych, także zgodnie z zasadą spójności społecznej. Na poziomie zarówno identyfikowania, jak i przezwycięzania niekorzystnych zjawisk społecznych stosowane są reguły demokratyczne poprzez wykorzystywanie lokalnych instytucji obywatelskich i form demokracji bezpośredniej. W działaniach tych istotna jest rola sektora obywatelskiego i działającej w jego obszarze przedsiębiorczości społecznej (ekonomii społecznej). Decentralizacja władzy stwarza możliwość realizowania zadań publicznych przez podmioty niepubliczne w ramach określonych prawnych procedur i programów, ale inicjatywa dla takiej aktywności należy do członków lokalnych wspólnot. A. Piekara (2005: 10) podkreśla, że racjonalność działań lokalnych wymaga posiadania przez społeczności lokalne rzeczywistych uprawnień do skutecznego rządzenia i bezpośredniego zaangażowania obywateli. Organizacje obywatelskie mogą i powinny wspierać działania administracji publicznej w realizacji zadań z obszaru polityki społecznej, ponieważ: 1. takie działania są bardziej racjonalne, ekonomiczne (niższe koszty), 2. są bliżej społeczności, a więc lepiej diagnozują problemy lokalne i lepiej wykorzystują posiadane środki. W rzeczywistości jednak instytucje publiczne odgrywają rolę dominującą. Pozostałe sektory (rynkowy i pozarządowy) wspierają administrację w tych działaniach, w których nie radzi sobie, bądź są to bardziej kosztowne działania (Baron-Wiaterek 2010: 17). Ma miejsce prymat instytucjonalnych sieci wsparcia, których pozycja i zaplecze finansowe jest nieporównywalne ze strukturami nieformalnymi.

Jednocześnie realizacja zasad partnerstwa międzysektorowego jest w wielu społecznościach lokalnych niemożliwa głównie z przesłanek obiektywnych, tzn. w wielu społecznościach nie powstały organizacje pozarządowe działające w sferze pomocy socjalnej, nie ma więc partnera, który może realizować zleczone przez samorząd zadania w postaci świadczenia usług socjalnych. Inne przeszkody i bariery dotyczą m.in. stosunku władz lokalnych do organizacji pozarządowych. Lokalni władarze upatrują w nich konkurencję i chcą podporządkować swoim celom. Działania takie ułatwia m.in. słabość trzeciego sektora. Do tej grupy czynniki należy zaliczyć także: brak kultury pomocniczości, słabe tradycje społeczeństwa obywatelskiego, w tym brak tradycji partycypacji społecznej itp. Natomiast aktywne społeczeństwo obywatelskie nie jest – zdaniem M. Baron-Wiaterek (2010: 22) – wyłącznie efektem spontanicznego rozwoju. Rozwój współdziałania obywatelskiego jest

długotrwałym procesem odbudowywania i rozwoju kapitału społecznego, poprzez stosowanie różnych instrumentów. Ważnym czynnikiem rozwoju są w szczególności instytucje publiczne państwa i samorządu terytorialnego, w tym przede wszystkim przychylność, wspieranie, a także zachęcanie do współpracy, oraz tworzenie przesłanek do współdziałania.

Natomiast w praktyce samorządowej polityki społecznej występują dwa kierunki działania. Pierwszy – aktywizujący, który przywraca/wzmacnia zdolność zatrudnieniową, wspierany przez instytucje i fundusze pomocowe centralnie dystrybuowane. Realizowany jest on przy wykorzystaniu międzysektorowych sieci wsparcia. Organizacje pozarządowe i instytucje publiczne realizują często zadania w partnerstwach, czasem jednak z sobą konkurując. Sieci te nie są jednak trwałe. Powstają na podbudowie zadaniowej i budują więzi krótkookresowe. Nie przekształcają się więc w trwałe kapitały społeczne, w którym wykluczeni mieliby stałe miejsce. Chociaż sieci te pomnażają kapitał ludzki beneficjentów, w niewielkim stopniu stwarzają im szansę wejścia na otwarty rynek pracy. Lokalne rynki pracy małych społeczności nie są w stanie wchłonąć wszystkich poszukujących zatrudnienia, tym bardziej, że ich umiejętności techniczne i kompetencje społeczne ciągle są zbyt niskie. Sieci powstałe dzięki uczestnictwu w programach pomocowych bądź się rozrywają, bądź też tworzą negatywny kapitał społeczny wzmocniający roszczeniowość oraz uzależniający od pomocy.

Drugi obszar działania w ramach polityki samorządowej stanowią usługi opiekuńcze, a partnerem samorządów są rodzina i grupy nieformalne. O ile pozycja rodziny, jako podstawowej grupy wsparcia, jest niezachwiana, to efektywność innych podmiotów ewoluuje, budzi wątpliwości. Długotrwałe wykluczenie z rynku pracy zasadniczo wpływa na mentalność i wzory zachowań, wiąże się także z koniecznością korzystania z pomocy innych. Za J. Grotowską-Leder (2008: 155–160) można odwołać się do dwóch strategii zaspokajania codziennych potrzeb i łagodzenia trudności życiowych: samowystarczalność wynikająca z możliwości i życiowej aktywności oraz sięganie po zasoby otoczenia – instytucjonalne i nieformalne. Ci, którzy potrzebują pomocy otrzymują ją w bardziej lub mniej satysfakcjonującym zakresie. Rzeczywisty dostęp do wsparcia wydaje się mniejszy niż skala oczekiwań w zakresie pomocy, co często jest wynikiem nie tylko mniejszej użyteczności sieci wsparcia, lecz także zaniechania, czy niedoinformowania samych zainteresowanych.

Znacząco zmienia się rola sąsiedztwa, jako grupy wsparcia. Nie tylko maleje rola sąsiadów jako środowiska wspierającego jednostki, ale także zmienia się charakter świadczonej pomocy. Pomoc jest krótkotrwała i incydentalna, nie wpływa więc znacząco na rzeczywiste warunki życia potrzebujących. Jednym z powodów, który zmniejsza efektywność sąsiedztwa

jako grupy wsparcia są oczekiwania normatywne. Sąsiedztwa jest dzisiaj definiowane w kategoriach kulturalnego zachowania i poszanowania prywatności, według M. Ossowskiej jest to obrona przed niechcianą poufałością. Dopuszczalność działań pomocowych jest zarezerwowana dla jasno określonych sytuacji, zainteresowanie wychodzące poza te ramy uchodzi za wścibstwo i prostactwo. Oczekiwania zmieniają się, gdy jednostki potrzebują pomocy, ale sąsiedzi przyzwyczajeni do reguły nie wtrącają się, nie garną się do udzielenia pomocy. Nawet Kościół nie jest postrzegany jako instytucja znaczącego wsparcia w krytycznych momentach życiowych, z wyjątkiem wsparcia moralnego. Pomoc materialna, czy rzeczowa ma charakter okazjonalny i dla wielu wykluczonych taka sieć wsparcia nie jest alternatywą dla rozbudowanej pomocy instytucjonalnej.

6. Podsumowanie

Powszechność problemów socjalnych, wśród których ubóstwo zajmuje miejsce dominujące, skłania do poszukiwania efektywnych rozwiązań kwestii socjalnych zarówno w kategoriach modelowych, jak i praktycznych. Implementacja modeli polityki społecznej na poziom lokalnej praktyki rozwiązywania problemów społecznych jest trudniejsza niż wynika to z ich założeń. Strukturalne i regionalne zróżnicowanie warunków życia, kondycji instytucji oraz podmiotów społeczeństwa obywatelskiego stanowią główne bariery wdrażania modelowych instrumentów do praktyki życia na poziomie lokalnym. Założenia koncepcji polityki pluralizmu i aktywizacji są obiecujące i prorozwojowe, jednak w wielu obszarach (niestety najczęściej w tych o największym nasileniu niekorzystnych zjawisk) możliwości ich realizacji są znacznie ograniczone. Praktyka pokazuje, że chociaż we wszystkich obszarach właściwych dla modelowych rozwiązań istnieją sieci społeczne to jednak nie tworzą one spójnego systemu komplementarnych obszarów i podmiotów wsparcia. Stanowią więc zbyt słabe podstawy dla budowania lokalnych strategii rozwiązywania problemów socjalnych, a samorządowa polityka społeczna (w lokalnej skali) to projekt, którego urzeczywistnienie wymaga czasu.

Bibliografia

- Auleytner J., Głębicka K. (2000), *Polityka społeczna pomiędzy opiekuńczością a pomocniczością*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Bańka A. (red.) (1992), *Bezrobocie. Podręcznik pomocy psychologicznej*, Poznań: Wydawnictwo Print-B.

- Baron-Wiaterek M. (2010), *Przesłanki uspołecznienia działań w sferze społecznej na szczeblu lokalnym*, [w:] *Samorząd polityka społeczna. Rozwiązanie instytucjonalno-prawne, dobre praktyki na Dolnym Śląsku*, red. D. Moroń, K. Zamorska, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT.
- Dahrendorf R. (1994), *Co zagraża społeczeństwu obywatelskiemu*, [w:] *Europa i społeczeństwo obywatelskie. Rozmowy w Castel Gandolfo*, red. K. Michalski, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Golinowska S. (2006), *Wyzwania polskiej polityki społecznej w warunkach globalizacji i integracji z Unią Europejską*, [w:] *Nowe dylematy polityki społecznej*, red. S. Golinowska, M. Boni, Warszawa: Wydawnictwo CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych.
- Grabowska M., Macek S., Wnuk-Lipiński E. (2001), *Wybrane instytucje obywatelskie i polityczne*, [w:] *Pierwsza dekada niepodległości. Próba socjologicznej syntezy* red. E. Wnuk-Lipiński, M. Ziółkowski, Warszawa: Wydawnictwo ISP PAN.
- Grewiński M. (2009), *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Grewiński M., Kamiński S. (2007), *Obywatelska polityka społeczna*, Warszawa: PTPS, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP.
- Grotowska-Leder J. (2008), *Nieformalne sieci wsparcia w społecznościach lokalnych – społeczny kontekst funkcjonowania systemu pomocy społecznej na poziomie lokalnym*, [w:] *Polityka aktywizacji w Polsce*, red. A. Karwacki, H. Kaszyński, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Hausner J. (2008), *Zarządzanie publiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Jaworska-Okrój Z., Skuza B. (1986), *Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych*, „Przegląd Psychologiczny”, nr 3.
- Karwacki A. (2008), *Aktywizacja „Rzeczypospolitej obcych” – o współczesnych podziałach, włączaniu i wyłączeniu*, [w:] *Polityka aktywizacji w Polsce*, red. A. Karwacki, H. Kaszyński, Toruń, Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Kawula S. (2006), *Czynniki i sieć wsparcia społecznego w życiu człowieka*, [w:] *Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualności – perspektywy*, red. S. Kawula, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kurzynowski A. (2000), *Polityka społeczna – podstawowe pojęcia i zakres*, [w:] *Polityka społeczna*, red. A. Kurzynowski, Warszawa: Wydawnictwo SGH.
- Michalak T., Wilkin J. (2003), *Rynek, społeczeństwo obywatelskie, państwo a sytuacja grup zmarginalizowanych – ujęcie ekonomiczne*, [w:] *W stronę aktywnej polityki społecznej*, red. T. Kazimierzczak, M. Rymsza, Warszawa: ISP PAN.
- Piekara A. (2005), *Samorząd terytorialny i inne formy aktywności społecznej. Dawniej i dziś*, Warszawa: Twigger.
- Pilch T. (1995), *Środowisko lokalne – struktura, funkcje, przemiany*, [w:] *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
- Pilch T. (1999), *Spory o szkołę*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.

- Pisz Z. (2008), *Gospodarowanie świadczeniami społecznymi*, [w:] *Wokół polityki społecznej*, red. K. Głębicka, M. Grewiński, Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP.
- Radlińska H. (1935), *Stosunek wychowawczy do środowiska społecznego*, Warszawa.
- Rybicki P. (1972), *Spółeczeństwo miejskie*, Warszawa: PWN.
- Rymsza M. (2008), *Aktywna polityka społeczna w Polsce. Szanse i ograniczenia upowszechniania koncepcji*, [w:] *Polityka aktywizacji w Polsce*, red. A. Karwacki, H. Kaszyński, Toruń: Wydawnictwo Nauk UMK.
- Sęk H. (2007), *Wprowadzenie do psychologii społecznej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sęk H., Cieślak R. (2004), *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, [w:] *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa: PWN.
- Starosta P. (1995), *Poza metropolią*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Strzeczewski C. (2003), *Katolicka nauka społeczna*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Supińska J. (1991), *Dylematy polityki społecznej*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Szarfenberg R. (2008), *Krytyka i afirmacja polityki społecznej*, Warszawa: IFiS PAN.
- Szarfenberg R. (2009), *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej*, [w:] *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa: PWN.
- Szarfenberg R. (2009), *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*, [w:] *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, Warszawa: PWN.
- Szczęsna A. (2004), *Elementy wsparcia społecznego nauczycieli w środowisku profesjonalnym*, [w:] *Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji*, red. Z. Pałak, Z. Bartkiewicz, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tomaszewski T. (1982), *Człowiek i otoczenie*, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, Warszawa: PWN.
- Trutkowski C., Mandes S. (2005), *Kapitał społeczny w małych miastach*, Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Urban B. (2000), *Zachowania dewiacyjne młodzieży*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zamkowska A. (2009), *Wsparcie edukacyjne uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim w różnych formach kształcenia na I etapie edukacji*, Radom: Wydawnictwo Politechniki Radomskiej.

Supporting Role of Social Nets in Process of Creating Citizens Policy in Local Scale

Summary. The aim of this paper is to show supporting role of social nets in different models process of social policy as well as possibility of implementation

these models of solving the social problems in micro scale. Three different models of social policy have been presented: the active social policy, the policy of welfare pluralism and citizen social policy. The author stresses fields of activity belong to different subject and created by them social nets. Social policy conducted by local government can use all these models in practice of solving social problems. However despite declaration, objective and subjective conditions make these problems difficult and slow down this process and do not bring it to real social participation.

Key words: active social policy, non-profit organizations, social support, social networks, social capital.

Maria Gagacka – socjolog, dr nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce. Obszary zainteresowań naukowych i badawczych obejmuje: rozwój zasobów ludzkich, społeczeństwo obywatelskie i aktywność obywatelska, przemiany trzeciego sektora. Koordynator branżowy Program Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL *Przedsiębiorczość w sieci – Internet szansą na wzrost konkurencyjności*, ekspert programu COST Action 23 – *Badanie wpływu projektów wsparcia na konkurencyjność mikroprzedsiębiorstw*, visiting professor Uniwersytetu Technicznego w Dreźnie i Karel de Gotte University w Antwerpii, stypendystka Fundacji Volkswagena.